

Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin institusional təminatının qiymətləndirilməsi və gücləndirilməsi istiqamətləri

Fizuli Kərimov

Xülasə. Bu məqalədə Azərbaycanada iqtisadi təhlükəsizliyin institusional təminatı kompleks yanaşma ilə qiymətləndirilir və onun gücləndirilməsi üçün əsas istiqamətlər müəyyənləşdirilir. Mövzuya yanaşmada iqtisadi təhlükəsizlik yalnız makroiqtisadi sabitlik kimi deyil, həm də dövlətin, bazarın və tənzimləyici institutların qarşılıqlı işləmə qabiliyyəti kimi izah olunur. Araşdırmanın əsas məqsədi ölkədə iqtisadi təhlükəsizliyi formalaşdıran institutların hüquqi bazasını, idarəetmə mexanizmlərini, koordinasiya imkanlarını və faktiki nəticələrini bir yerdə təhlil etməkdir. Məqalədə göstərilir ki, Azərbaycanada iqtisadi təhlükəsizliyin təminatında mərkəzləşdirilmiş idarəetmə, fiskal ehtiyatların mövcudluğu, maliyyə sabitliyi alətləri, rəqəmsal dövlət xidmətləri və strateji planlaşdırma mexanizmləri mühüm rol oynayır. Bununla yanaşı, rəqabət mühitinin tam formalaşmaması, dövlət müəssisələrinin yüksək payı, institusional müstəqillik səviyyəsinin yetərincə dərin olmaması, nəticəyönümlü qiymətləndirmə mexanizmlərinin məhdudluğu və bazar institutlarının zəifliyi iqtisadi təhlükəsizliyin uzunmüddətli əsaslarını zəiflədən amillər kimi çıxış edir. Təhlil göstərir ki, iqtisadi təhlükəsizlik yalnız resurs bolluğu və inzibati nəzarətlə qorunmur. Dayanıqlı nəticə üçün qaydaların sabitliyi, nəzarət institutlarının peşəkarlığı, dövlət mülkiyyətinin səmərəli idarə olunması, şəffaflıq, hesabatlılıq və özəl sektorun genişlənməsi eyni vaxtda təmin edilməlidir. Məqalədə nəticə olaraq rəqabət siyasətinin gücləndirilməsi, dövlət müəssisələrinin korporativ idarəetməsinin dərinləşdirilməsi, investisiya proqramlarının nəticə əsaslı idarə olunması, maliyyə bazarlarının genişləndirilməsi və rəqəmsal idarəetmənin analitik keyfiyyətinin artırılması əsas prioritetlər kimi əsaslandırılır.

Açar sözlər: iqtisadi təhlükəsizlik, institusional təminat, dövlət tənzimlənməsi, rəqabət siyasəti, dövlət müəssisələri, maliyyə sabitliyi, rəqəmsal idarəetmə

Bakı Dövlət Universiteti, magistrant, Bakı, Azərbaycan

E-poçt: kerimov99fizuli@gmail.com

Daxil oldu: 3 Fevral 2026; Qəbul edildi: 10 May 2026; Onlayn dərc edildi: 30 May 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyası (CC BY-NC 4.0) şərtləri altında paylanan açıq girişli məqalədir.

Evaluation of the Institutional Provision of Economic Security in Azerbaijan and Directions for its Strengthening

Fizuli Kerimov

Abstract. *This article evaluates the institutional provision of economic security in Azerbaijan through a comprehensive approach and identifies the main directions for its strengthening. In this framework, economic security is treated not only as macroeconomic stability, but also as the capacity of the state, the market, and regulatory institutions to function in coordination. The main purpose of the study is to analyze together the legal basis, governance mechanisms, coordination capacity, and practical outcomes of the institutions shaping economic security in the country. The article shows that centralized governance, the availability of fiscal buffers, financial stability instruments, digital public services, and strategic planning mechanisms play an important role in ensuring economic security in Azerbaijan. At the same time, an underdeveloped competitive environment, the large share of state-owned enterprises, the insufficient depth of institutional independence, the limited use of results-based evaluation mechanisms, and the weakness of market institutions act as factors that weaken the long-term foundations of economic security. The analysis demonstrates that economic security cannot be protected only through resource abundance and administrative control. Sustainable outcomes require the simultaneous provision of stable rules, professional oversight institutions, efficient management of state ownership, transparency, accountability, and the expansion of the private sector. As a result, the article justifies the strengthening of competition policy, the deepening of corporate governance in state-owned enterprises, the results-based management of state investment programs, the expansion of financial markets, and the improvement of the analytical quality of digital governance as key priorities.*

Keywords: *economic security, institutional provision, state regulation, competition policy, state-owned enterprises, financial stability, digital governance*

Baku State University, Master's student, Baku, Azerbaijan

E-mail: kerimov99fizuli@gmail.com

Received: 3 February 2026; Accepted: 10 May 2026; Published online: 30 May 2026

© Author(s) 2026. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

İqtisadi təhlükəsizlik son illər daha çox işlədilən anlayışlardan birinə çevrilib. Amma bu anlayış çox vaxt ya yalnız makroiqtisadi sabitlik, ya da yalnız milli təhlükəsizlik çərçivəsində izah olunur. Əslində isə məsələ daha genişdir. İqtisadi təhlükəsizlik ölkənin öz iqtisadi maraqlarını qorumaq, xarici və daxili təzyiqlərə tab gətirmək, strateji sahələrdə kəsintisiz fəaliyyət göstərmək və sosial sabitliyi pozmadan inkişafı davam etdirmək qabiliyyətidir. Bu qabiliyyət təkcə maliyyə ehtiyatları ilə yaranmır. Burada institutların necə qurulması, necə işləməsi və bir-biri ilə necə əlaqələndirilməsi həlledici rol oynayır.

Azərbaycan üçün bu mövzu xüsusi aktuallıq daşıyır. Ölkə uzun müddət enerji gəlirlərinin yaratdığı imkanlar hesabına böyük fiskal və investisiya bazası formalaşdırıb. Eyni zamanda, qlobal qiymət dəyişmələri, regional geosiyasi risklər, qeyri-neft sektorunun dayanıqlı genişlənməsi, maliyyə bazarlarının dərinliyi, dövlət müəssisələrinin iqtisadiyyatda rolu və rəqəmsal transformasiya kimi məsələlər iqtisadi təhlükəsizliyin yeni məzmununu ortaya çıxarır. Başqa sözlə, indi əsas sual yalnız “resurs varmı” deyil. Əsas sual budur ki, mövcud resurslar və institutlar uzunmüddətli dayanıqlığa

necə çevrilir. Bu baxımdan institusional təminat anlayışı sadəcə qanunların mövcudluğu ilə məhdudlaşmır. Buraya normativ baza, idarəetmə orqanları, nəzarət mexanizmləri, maliyyə sabitliyi alətləri, rəqabət siyasəti, dövlət investisiyalarının idarə olunması, rəqəmsal qərarvermə platformaları və dövlət-biznes münasibətlərinin qaydaya salınması daxildir. Əgər bu elementlər parçalanmış şəkildə fəaliyyət göstərsə, iqtisadi təhlükəsizlik formal xarakter daşıyır. Əgər bunlar vahid məntiq üzrə işləyirsə, onda iqtisadi təhlükəsizlik praktik nəticə verir. Mövzunun mürəkkəb tərəfi də elə buradadır. Bir tərəfdən, mərkəzləşdirilmiş idarəetmə sürətli qərar verməyə imkan yaradır. Digər tərəfdən, həddindən artıq mərkəzləşmə institusional müstəqilliyi zəiflədə, bazar siqnallarını kölgədə qoya və qiymətləndirmə mexanizmlərini formal səviyyədə saxlaya bilər. Bu səbəbdən Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin institusional təminatını qiymətləndirərkən yalnız “mövcuddur” və ya “mövcud deyil” yanaşması kifayət etmir. Daha vacib məsələ onların funksional gücünü, icra intizamını, şəffaflığını və nəticəvermə qabiliyyətini təhlil etməkdir.

Bu məqalədə də əsas diqqət həmin nöqtəyə yönəldilir. Məqsəd Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin institusional əsaslarını sadalamaq deyil, onların real işləkliyini dəyərləndirməkdir. Burada dövlət tənzimlənməsi, maliyyə sabitliyi, dövlət müəssisələrinin idarə olunması, rəqabət mühiti, investisiya planlaşdırılması və rəqəmsal idarəetmə kanalları vahid çərçivədə nəzərdən keçirilir. Nəticədə məsələ aydın görünür: iqtisadi təhlükəsizlik uğurlu idarəetmənin, keyfiyyətli institutların və ölçülə bilən nəticələrin birgə məhsuludur (Central Bank of the Republic of Azerbaijan, 2024).

Tədqiqat

İqtisadi təhlükəsizliyin institusional mahiyyəti və normativ-inzibati çərçivə. İqtisadi təhlükəsizliyin institusional təminatı o halda formalaşır ki, ölkədə iqtisadi qərarların qəbulunu, icrasını və nəzarətini təmin edən mexanizmlər vahid sistem kimi işləsin. Bu sistemin içində büdcə qaydaları, pul siyasəti, investisiya idarəetməsi, rəqabətin qorunması, dövlət mülkiyyətinin idarə olunması, korrupsiyaya qarşı alətlər və rəqəmsal xidmət platformaları bir-birindən ayrı deyil, qarşılıqlı bağlı qurulmalıdır. Təbii resurslara söykənən iqtisadiyyatda bu məsələ daha da həssas olur. Çünki gəlirin mənbəyi qısa müddətdə güclü olsa da, institutlar dərin olmadıqda həmin gəlir struktur transformasiyasına çevrilir. İnstitusional keyfiyyətin zəifliyi qeyri-neft sektorunda artımı ləngidir və iqtisadi təhlükəsizlik anlayışını yalnız cari sabitliklə məhdudlaşdırır (Seyfullayev və Cak, 2025).

Azərbaycanda bu sahənin normativ-inzibati çərçivəsi son illərdə daha sistemli forma alıb. Ölkənin orta müddətli sosial-iqtisadi inkişaf gündəliyi iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, özəl sektorun rolunun artırılması, dövlət müəssisələrində korporativ idarəetmənin gücləndirilməsi, rəqəmsal idarəetmənin genişlənməsi və fiskal dayanıqlığın qorunması kimi xəttlər üzərində qurulub. Bu çərçivə göstərir ki, iqtisadi təhlükəsizlik artıq yalnız gəlir toplamaq deyil, həm də həmin gəlirin idarə olunma keyfiyyətini yüksəltmək məsələsi kimi dərk edilir. Strategiya sənədlərində qeyri-neft artımı, biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, rəqabətin dərinləşdirilməsi və nəticəyönümlü idarəetmə bir-birinə bağlanır (Azərbaycan Respublikası Prezidenti, 2022).

Bu sistemdə Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, Azərbaycan Mərkəzi Bankı, Dövlət Neft Fondu, Azərbaycan Investisiya Holdingi və Dövlət Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Xidməti kimi qurumlar ayrı-ayrı funksiyalar daşıyır. Nazirlik iqtisadi siyasət və investisiya istiqamətlərini əlaqələndirir. Mərkəzi Bank qiymət sabitliyi və maliyyə dayanıqlığı xəttini qoruyur. Dövlət Neft Fondu fiskal tampon rolunu oynayır. AİH iri dövlət müəssisələrinin idarəetməsini peşəkar çərçivəyə salmaq üçün yaradılıb. Antiinhisar xidməti isə bazarda ədalətli rəqabətin qorunmasına cavabdehdir. Kağız üzərində bu arxitektura kifayət qədər geniş görünür. Ancaq iqtisadi təhlükəsizlik üçün əsas məsələ orqanların sayında deyil, onların rol bölgüsünün nə qədər aydın və icra qabiliyyətinin nə qədər yüksək olmasındadır

İnstitusional çərçivənin güclü tərəfi son illərdə dövlət xidmətlərinin sadələşdirilməsi və rəqəmsallaşdırılması ilə bağlı yaradılmış təcrübədir. ASAN xidmət modelinin genişləndirilməsi, vergi və gömrük prosedurlarında sadələşdirmə, elektron satınalma elementlərinin genişlənməsi və monitoring platformalarının tətbiqi iqtisadi münasibətlərdə insan amilini azaltmağa, qərarların izlənməsini asanlaşdırmağa və bəzi inzibati riskləri zəiflətməyə kömək edib. Bu istiqamət iqtisadi təhlükəsizlik baxımından vacibdir. Çünki məsələ yalnız xidmət rahatlığı deyil. Məsələ həm də o qədər sadədir ki, şəffaf prosedur qeyri-müəyyənliyi azaldır, qeyri-rəsmi xərcləri aşağı salır və dövlət-biznes münasibətini daha proqnozlaşdırılan edir (International Monetary Fund, 2025).

Cədvəl 1

Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin institusional təminatının baza sütunları

Sütun	Əsas institutlar	Müsbət cəhət	Zəif nöqtə
Makro-fiskal dayanıqlıq	Mərkəzi Bank, Dövlət Neft Fondu, maliyyə-büdcə idarəçiliyi	Şokların yumşaldılması üçün ehtiyat və qayda bazası var	Neft gəlirlərindən asılılıq tam aradan qalxmayıb
Bazar tənzimlənməsi	Antiinhisar xidməti, vergi və gömrük idarəçiliyi	Prosedurlar sadələşib, bəzi inzibati maneələr azalıb	Rəqabət orqanının müstəqilliyi və tətbiq gücü yetərli dərinlikdə deyil
Dövlət mülkiyyətinin idarə olunması	AİH, iri DMO-ların şuraları və audit mexanizmləri	Korporativ idarəetmə gündəliyi formalaşib	Müstəqil üzvlər, maraqlar toqquşması və sahiblənmə siyasəti üzrə boşluqlar qalır
Rəqəmsal idarəetmə və xidmətlər	ASAN, elektron xidmətlər, monitoring platformaları	Sürətli xidmət, məlumat toplama və izlənilirlik artır	Analitik istifadə və nəticəyönümlü qiymətləndirmə hələ tam sistemləşməyib

Mənbə: European Bank for Reconstruction and Development. (2024). *Azerbaijan diagnostic 2024* və 2024–2025-ci illər üzrə rəsmi və analitik sənədlər əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəl göstərir ki, Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizlik üçün institusional baza zəif deyil. Problem daha çox həmin bazanın dərinliyi ilə bağlıdır. Başqa sözlə, sistemin “mərkəzi” güclüdür, amma “oyun qaydalarının neytrallığı” hələ tam institutlaşmayıb. Rəqabət mühitində, dövlət müəssisələrinin bazardakı davranışında, maraqlar toqquşması mexanizmlərində və qərarların nəticəyə görə ölçülməsində bu fərq aydın hiss olunur (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2024). Buna görə də mövcud çərçivə iqtisadi təhlükəsizliyi qısamüddətli şoklardan qoruya bilər, lakin uzunmüddətli struktur dayanıqlıq üçün daha dərin institusional yenilənməyə ehtiyac qalır. Bu nəticə iqtisadi təhlükəsizliyin təkcə idarəetmə mərkəzinin gücü ilə deyil, həm də müstəqil və peşəkar institusional tarazlıqla bağlı olduğunu göstərir (OECD, 2024).

Azərbaycanda institusional təminatın mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi. Mövcud vəziyyətə baxanda ilk diqqət çəkən məqam makroiqtisadi səviyyədə dayanıqlığın tamamilə zəif olmamasıdır. 2024-cü ildə real ÜDM artımı 4,1 faiz olub, qeyri-neft sektoru 6,2 faiz böyüyüb, ilin sonunda inflyasiya 4,9 faiz səviyyəsində qalıb və bu göstərici hədəf diapazonunda saxlanılıb. Eyni zamanda, birləşdirilmiş valyuta ehtiyatları təxminən 71 milyard ABŞ dollarına çatıb. Bu fakt göstərir ki, iqtisadi təhlükəsizliyin ilkin xətti olan makro-fiskal tamponlar işləyir. Yəni ölkə xarici qiymət dəyişmələrinə və ödəniş balansını təzyiqlərinə tam açıq vəziyyətdə deyil. Ancaq bu dayanıqlıq hələlik daha çox toplanmış ehtiyatlara və mərkəzləşdirilmiş idarəetmə imkanlarına söykənir. Ona görə də məsələnin ikinci hissəsi, yəni həmin sabitliyin institusional dərinliyə çevrilməsi ayrıca yoxlanmalıdır (International Monetary Fund, 2025).

Maliyyə sistemi üzrə mənzərə qarışıqdır. Bir tərəfdən bank sektorunda kapital adekvatlığı 17,6 faizə çatıb, problemlə kreditlərin payı 2,4 faizə düşüb, kredit və depozit portfəllərində dollarlaşma azalmaqda davam edib. Bu göstəricilər maliyyə sabitliyi baxımından müsbət siqnaldır. Digər tərəfdən, ölkənin maliyyə bazarları hələ də dayazdır. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı Azərbaycanın maliyyə bazarlarının inkişaf indeksi üzrə 38 ölkə arasında 31-ci yerdə olduğunu göstərir və bunu dərinlik, likvidlik, hüquqi baza və investor bazasının zəifliyi ilə əlaqələndirir. Üstəlik, bank sektorunda ilk üç bankın payının yüksək qalması rəqabət və risk bölüşdürülməsi baxımından əlavə suallar yaradır. Bu o deməkdir ki, maliyyə sabitliyi üçün qoruyucu buferlər var, amma maliyyə vasitəçiliyinin institusional keyfiyyəti və bazar əsaslı maliyyələşmə hələ yetərinə inkişaf etməyib.

Biznes mühiti üzrə qiymətləndirmə də ikili mənzərə yaradır. Dünya Bankı Müəssisə Sorğusunun 2024 nəticələrinə görə Azərbaycanda idarəetmə təcrübələri indeksi 51,7 olub. Bu göstərici region orta göstəricisinə yaxın olsa da, yüksək performans nümayiş etdirən iqtisadi mühitlər üçün yetərli səviyyə hesab edilmir. Sorğu həm də göstərir ki, firmaların 16 faizi qeyri-rəsmi müəssisələrlə rəqabət apardığını bildirir. Tikinti ilə bağlı icazələrin alınması orta hesabla 51 gün çəkir. Rüşvət tələbi ilə üzləşən şirkətlərin ümumi payı aşağı səviyyədə görünsə də, bu, institusional inamın tam formalaşdığını göstərmir. Əsas problem ondan ibarətdir ki, prosedurların bir hissəsi sadələşdirilsə də, bazar davranışını müəyyən edən daha dərin institutlar, xüsusilə idarəetmə keyfiyyəti, rəqabət və uzunmüddətli maliyyələşmə imkanları eyni sürətlə irəliləmir (World Bank, 2024).

Cədvəl 2

Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin institusional vəziyyətinin qiymətləndirmə matrisi

Sahə	Güclü tərəf	Məhdudiyyət	Təhlükəsizlik baxımından nəticə
Makroiqtisadi mühit	Artım, inflyasiya nəzarəti, ehtiyatların yüksək səviyyəsi	Dayanıqlığın mühüm hissəsi hələ də resurs tamponlarına bağlıdır	Qısamüddətli sabitlik var, uzunmüddətli struktur dayanıqlıq isə əlavə islahat tələb edir
Bank sektoru	Kapital və likvidlik göstəriciləri yaxşılaşıb	Maliyyə bazarları dayaz, konsentrasiya yüksəkdir	Şoklara cavab var, lakin maliyyələşmənin dərinliyi məhduddur
Biznes mühiti	Bəzi inzibati prosedurlar sadələşib	İdarəetmə təcrübələri, qeyri-rəsmi rəqabət və icazə müddətləri problemlidir	Özəl sektorun təhlükəsizlik yaradan rolu tam genişlənmir
DMO və rəqabət	Korporativ idarəetmə gündəliyi mövcuddur	Sahiblənmə siyasəti, müstəqil şura və bazar neytrallığı zəifdir	Dövlət sektoru sabitləşdirir, amma bazar dinamizmini də sıxa bilir
İnvestisiya idarəetməsi	Formal planlaşdırma və monitorinq mexanizmləri genişlənilir	Performans qiymətləndirilməsi, ictimai iştirak və kənar nəzarət məhduddur	Resurs səfərbərliyi güclüdür, resursun məhsuldarlığı isə tam optimallaşmır

Mənbə: World Bank. (2024). və 2024–2025-ci illərin rəsmi və analitik məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Bu matrisi oxuyanda əsas nəticə belə görünür: Azərbaycan iqtisadi təhlükəsizliyi “idarə olunan sabitlik” mərhələsinə keçirə bilib, amma onu “institusional dayanıqlılıq” mərhələsinə tam gətirə bilməyib. İdarə olunan sabitlik o deməkdir ki, dövlət şokları yumşalda bilir, resurs yönləndirə bilir və əsas sektorları nəzarətdə saxlayır (Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, 2024).

İnstitusional dayanıqlılıq isə o zaman yaranır ki, həmin sistem təkcə mərkəzi qərara yox, qaydaların sabitliyinə, bazarın neytral işləməsinə, müstəqil nəzarətə və ölçülə bilən məsuliyyətə söykənsin. Hazırkı mərhələdə birinci hissə daha güclü, ikinci hissə isə daha zəif görünür (International Monetary Fund, 2025).

Dövlət müəssisələri və rəqabət siyasəti bu qiymətləndirmənin ən həssas sahəsidir. EBRD sənədlərində qeyd olunur ki, rəqabət orqanının institusional quruluşu tam müstəqillik yaratmır və iri dövlət müəssisələrinin, eləcə də siyasi əlaqəli iri biznes qruplarının mövqeyi özəl sektorun genişlənməsi üçün kifayət qədər açıq sahə saxlamır. OECD isə AİH və portfelində olan şirkətlər üzrə geniş araşdırmada vahid dövlət sahiblənmə siyasətinin olmamasını, müşahidə şuralarında müstəqil üzvlərin yoxluğunu, maraqlar toqquşması mexanizmlərinin yetərincə açıq və ümumi hüquqi səviyyədə formalaşmamasını əsas çatışmazlıqlar kimi göstərir. Bu, çox vacib məsələdir. Çünki dövlət müəssisələri strateji sabitlik yarada bilər, amma onların idarə olunması peşəkar, hesabatlı və bazar neytrallığına uyğun deyilsə, eyni müəssisələr iqtisadi təhlükəsizliyin mənbəyindən çox, gizli institusional riskə çevrilir (İsmayilzadə və Əliyev, 2024).

Dövlət investisiya proqramlarının idarə olunması və korrupsiya əleyhinə mexanizmlər üzrə son dəyişikliklər müəyyən müsbət dinamika yaradır. 2024-cü ildə dövlət investisiya proqramı qaydalarının yenilənməsi layihələrin seçim, monitoring və ex-post qiymətləndirilməsi mərhələlərini daha formal çərçivəyə salıb. Eyni zamanda, 2022–2026-cı illər üçün korrupsiyaya qarşı fəaliyyət planı üzrə monitoring mexanizmi qurulub. Lakin hələ də parlament nəzarətinin dərinliyi, ictimai iştirak, investisiya nəticələrinin açıq performans indikatorları ilə ölçülməsi və şəffaf geribildirim kanalları zəifdir. Yəni sistem resurs səfərbərliyində güclüdür, resursun məhsuldarlığını ölçməkdə isə zəifdir. İqtisadi təhlükəsizlik məhz bu fərqi aradan qaldırılmasından keçir. Çünki zəif ölçülən investisiya və formal nəzarət uzun müddətdə büdcə yükünü artırır, bazar siqnaallarını təhrif edir və təhlükəsizliyin institusional əsasını yumşaldır.

İqtisadi təhlükəsizliyin institusional təminatının gücləndirilməsi istiqamətləri. İlk istiqamət rəqabət siyasətinin formal sahədən çıxarılıb real bazar davranışını dəyişən alətə çevrilməsidir. Bunun üçün antiinhisar orqanının hüquqi və təşkilati müstəqilliyi gücləndirilməlidir. Tənzimləmə səlahiyyəti ilə inzibati tabelik arasında məsafə açılmalıdır. Rəqabət qaydaları təbii inhisarlar və dövlət operatorları da daxil olmaqla bütün bazar iştirakçılarında eyni məntiqlə tətbiq edilməlidir. Bazarın qorunması inzibati yox, institusional neytrallıqla aparılmalıdır. Kiçik və orta sahibkarlıq üçün giriş maneələrinin azaldılması, lisenziyalaşdırma və icazə mühitinin daha şəffaf olması, bazar qiymətlərinə qeyri-zəruri təsir edən mexanizmlərin tədricən daraldılması bu sahədə əsas addımlar sayılmalıdır. Əks halda iqtisadi təhlükəsizlik dövlətin gücü ilə saxlanılır, amma bazarın özünübərpa qabiliyyəti zəif qalar (World Bank Group, 2022).

İkinci istiqamət dövlət müəssisələrinin idarə edilməsində keyfiyyət dəyişməsidir. Burada məsələ sadəcə özəlləşdirmə deyil. Əsas məsələ dövlət sahibliyinin məqsədinin açıq sənəddə ifadə olunması, portfelin niyə dövlət nəzarətində saxlanıldığına əsaslandırılması, milli maraq ilə kommersiya məqsədi arasındakı sərhədin aydın çəkilməsi və hər müəssisə üzrə nəticə göstəricilərinin ölçülə bilməsidir. OECD tövsiyələrində göstəriləyi kimi müstəqil şura üzvlərinin mərhələli şəkildə daxil edilməsi, maraqlar toqquşması qaydalarının ümumi hüquqi bazada dəqiqləşdirilməsi, şura üzvlərinin peşəkar seçimi və konsolidə olunmuş ümumi hesabatlılığın təmin edilməsi AİH modelini daha işlək edə bilər. Bu islahatlar aparılmadan dövlət müəssisələrinin institusional rolunu gücləndirmək çətin olacaq. Çünki təhlükəsizlik üçün dövlətin iqtisadiyyatda olması kifayət etmir, dövlətin necə sahiblik etməsi daha vacibdir (OECD, 2024).

Üçüncü istiqamət dövlət investisiya idarəçiliyinin nəticə əsaslı sistemə keçirilməsidir. Burada orta müddətli xərcləmə çərçivəsinin daha sərt işləməsi, layihə seçiminin vahid meyarlarla aparılması,

texniki-iqtisadi əsaslandırmanın keyfiyyətinə kənar ekspertiza əlavə edilməsi və layihə bitdikdən sonra təsirin ölçülməsi vacibdir. Dövlət investisiyası təkcə “pul ayrıldı və icra olundu” məntiqi ilə yox, “məhsuldarlıq nə qədər artdı, özəl sektora hansı siqnal verildi, sosial və regional dayanıqlığa nə kömək etdi” sualları ilə müşayiət olunmalıdır. Bu sahədə performans auditinin, açıq layihə məlumat bazasının və dövrü xərcləmə icmallarının tətbiqi iqtisadi təhlükəsizliyi gücləndirər. Çünki resursların məhsuldarlığı yüksələndə fiskal sabitlik də möhkəmlənir. Əks halda hətta böyük investisiya həcmi belə təhlükəsizlik yaratmır, yalnız idarə olunan yük yaradır (International Monetary Fund, 2025).

Dördüncü istiqamət maliyyə və rəqəmsal infrastrukturunu birləşdirən yeni institusional modelin qurulmasıdır. Bank sektorunun dayanıqlığı qorunmaqla yanaşı kapital bazarları, institusional investorlar, uzunmüddətli maliyyələşmə alətləri və KOB-lara çıxışı genişləndirən mexanizmlər inkişaf etdirilməlidir. Rəqəmsallaşma təkcə xidmətlərin elektronlaşması səviyyəsində qalmamalıdır. Məlumat bazalarının qarşılıqlı işləkliyi, risk analitikası, inzibati qərarların məlumatla əsaslandırılması, elektron satınalmalarda açıq nəzarət elementləri və kibertəhlükəsizlik standartları iqtisadi təhlükəsizliyin ayrılmaz hissəsinə çevrilməlidir. Bu model qurulduqda həm bazar iştirakçılarının inamı artır, həm də dövlətin tənzimləmə qabiliyyəti daha az xərc və daha yüksək şəffaflıqla işləyir (European Bank for Reconstruction and Development, 2024).

Beşinci istiqamət institusional keyfiyyəti insan kapitalı və hesabatlılıq mühiti ilə bağlamaqdır. Peşəkar dövlət qulluğu, data ilə işləmə bacarığı olan analitik bölmələr, performans indikatorlarını oxuya bilən idarəçilər, ictimai nəzarətə açıq hesabat formatları və yerli səviyyədə iştirak imkanları olmadan heç bir hüquqi çərçivə tam nəticə vermir. Bu səbəbdən iqtisadi təhlükəsizliyin gücləndirilməsi yalnız iqtisadi blokun işi kimi deyil, idarəetmə mədəniyyətinin yenilənməsi kimi qəbul edilməlidir. Mərkəzi qərarvermə ilə yerli icra arasında əlaqə, dövlət-biznes dialoqunun institusional kanalları, korrupsiya risklərinin ölçülməsi, maraqlar toqquşması üzrə açıq qaydalar və idarəetmədə rəqəmsal iz buraxan prosedurlar eyni sistemin hissələri kimi işləməlidir. O zaman Azərbaycan modeli resurslara söykənən sabitlikdən qaydaya söykənən dayanıqlığa keçə bilər. İqtisadi təhlükəsizlik üçün əsl keyfiyyət də məhz budur (İsayev və Alxanova, 2024).

Nəticə

Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin institusional təminatı qiymətləndiriləndə iki fərqli həqiqət eyni anda görünür. Birinci həqiqət budur ki, ölkədə bu sahə üçün ciddi baza formalaşmışdır. Makroiqtisadi tamponlar mövcuddur. Fiskal ehtiyatlar, maliyyə sabitliyi alətləri, strateji planlaşdırma sənədləri, rəqəmsal dövlət xidmətləri və dövlət investisiyalarını yönləndirən mexanizmlər aktiv işləyir. Dövlət qısa və orta müddətli şoklara reaksiya vermək imkanını qoruyub saxlayır. Bu, iqtisadi təhlükəsizliyin ilk mərhələsi üçün vacib üstünlükdür. İkinci həqiqət isə ondan ibarətdir ki, həmin baza hələ tam institusional dərinliyə çevrilməyib. Rəqabət siyasətinin tətbiq gücü, dövlət müəssisələrinin bazardakı yeri, sahiblənmə siyasətinin aydınlığı, investisiya qərarlarının məhsuldarlıq üzrə qiymətləndirilməsi, maliyyə bazarlarının dərinliyi və müstəqil nəzarət mexanizmləri üzrə boşluqlar qalır.

Bu səbəbdən mövzunun əsas nəticəsi belə ifadə oluna bilər: Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizlik artıq yalnız resurs bolluğu və inzibati nəzarət hesabına təmin edilə bilməz. Növbəti mərhələdə təhlükəsizlik qaydaların sabitliyi, institutların müstəqilliyi, bazarın neytrallığı və qərarların nəticə ilə ölçülməsi üzərində qurulmalıdır. Gücləndirmə istiqamətləri də məhz buradan çıxır. Rəqabət siyasəti daha təsirli olmalı, dövlət müəssisələrinin korporativ idarəetməsi formaldan çıxıb real hesabatlılıq səviyyəsinə keçməli, investisiya proqramları nəticə əsaslı idarə edilməli, maliyyə bazarları genişlənməli və rəqəmsal idarəetmə analitik qərar alətinə çevrilməlidir. Bununla yanaşı, maraqlar toqquşması, şəffaflıq, ictimai iştirak və peşəkar dövlət idarəçiliyi iqtisadi təhlükəsizliyin yardımçı elementi kimi yox, birbaşa nüvəsi kimi qəbul edilməlidir. Əgər bu xətt ardıcıl davam etdirilərsə, Azərbaycan iqtisadi təhlükəsizliyi makro sabitlik çərçivəsindən çıxarılıb daha dayanıqlı, çoxmərkəzli və qeyri-neft artımını

daşıya bilən institusional modelə çevirə bilər. Məhz bu halda iqtisadi təhlükəsizlik ölkənin cari müdafiə mexanizmi kimi deyil, uzunmüddətli inkişaf qabiliyyəti kimi işləyəcək.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Prezidenti. (2022). *Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyasının təsdiq edilməsi haqqında sərəncam*.
2. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. (2024). *Sahibkarlığın inkişafı və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması üzrə məlumatlar*. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi.
3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). *Azərbaycanın statistik göstəriciləri*. Dövlət Statistika Komitəsi.
4. Central Bank of the Republic of Azerbaijan. (2024). *Financial stability report*.
5. European Bank for Reconstruction and Development. (2024). *Azerbaijan diagnostic*.
6. International Monetary Fund. (2025). *Republic of Azerbaijan: 2025 Article IV consultation - Press release; staff report; and statement by the executive director for the Republic of Azerbaijan*. IMF Country Report No. 25/98.
7. İsayev, S. Z., & Alxanova N. T. (2024). Azərbaycan Respublikasında iqtisadi təhlükəsizliyin hüquqi təminatı məsələləri. *Tikintinin iqtisadiyyatı və menecment*, 2(27), 31–36.
8. İsmayılzadə Ə. A., & Əliyev V. A. (2024). Azərbaycanda korporativ idarəetmənin təkmilləşdirilməsi. *İpək Yolu*, 2, 55–62.
9. OECD. (2024). *OECD Review of the Corporate Governance of Azerbaijan Investment Holding and its State-Owned Enterprises*. OECD Publishing.
10. Seyfullayev, İ., & Cak, D. (2025). Institutional quality and economic growth in resource-rich countries: The case of Azerbaijan. *Problems and Perspectives in Management*, 23(2), 710–721.
11. World Bank Group. (2022). *Azerbaijan: Country economic memorandum*.
12. World Bank. (2024). *Enterprise surveys: Azerbaijan 2024 country profile*.